

De overgang van het primair naar het voortgezet onderwijs in tijden van COVID-19.

Het waarborgen van kansen voor alle leerlingen om hun leerpotentieel te verwezenlijken.

De overgang naar het voortgezet onderwijs tijdens de pandemie

De COVID-19 pandemie heeft gevolgen voor de overgang van het primair (PO) naar het voortgezet onderwijs (VO). De afgelopen twee schooljaren vond het onderwijs geruime tijd op afstand plaats. Vorig jaar bleek dat dit beduidend minder effectief is dan regulier onderwijs, hoewel de vertragingen deels weer zijn ingelopen.^{1,2} Daarom bestaat bij scholen, leerlingen en gezinnen - nog meer dan in voorgaande jaren - onzekerheid of leerlingen hun leerpotentieel wel voldoende hebben kunnen ontwikkelen om bij de overgang naar het VO te kunnen bepalen wat het best passende VO-niveau zou zijn. Het niveau-advies aan het eind van de basisschool is daardoor met meer onzekerheid omgeven. Vorig jaar viel ook de eindtoets basisonderwijs als gevolg van de pandemie weg, waardoor de mogelijkheid om het basisschooladvies alsnog naar boven bij te stellen beperkt werd. Deze mogelijkheid remt de kansen van veel leerlingen, maar de gevolgen zijn groter voor leerlingen die het meeste last hebben gehad van de coronamaatregelen. Zij hebben daardoor het minst kunnen laten zien wat hun mogelijkheden zijn en voor hen zal het advies en de eindtoets een sterkere onderschatting zijn van hun mogelijkheden.

Om te voorkomen dat leerlingen als gevolg van de beperkingen van de COVID-19 pandemie op lagere onderwijsniveaus terecht komen dan wanneer het fysieke onderwijs en de eindtoets gewoon doorgang hadden kunnen vinden, deed het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen een oproep aan leerkrachten om kansrijk te adviseren en kansrijk te plaatsen. Dat wil zeggen dat leerlingen eerder het voordeel van de twijfel zouden moeten krijgen bij de advisering en dat bij plaatsing op een bepaald onderwijsniveau rekening moet worden gehouden met te lage inschattingen van hun leermogelijkheden.

Wat laten de cijfers tot nu toe zien?

Onderzoek van DUO en CBS laat zien dat er vorig jaar weinig kansrijke advisering en plaatsing heeft plaatsgevonden. Het cohort leerlingen dat toen het niveauadvies ontving is gemiddeld genomen lager geadviseerd dan in voorgaande jaren.³ Onderzoek van The Implementation Group (TIG) onder VO-scholen die het leerlingvolgsysteem Magister gebruiken, laat zien dat leerlingen in 2020 minder vaak hoger zijn geplaatst dan het advies van de basisschool dan leerlingen in de jaren daarvoor, en dat leerlingen met een meervoudig advies (bijvoorbeeld HAVO/VWO) vaker op het laagste niveau van de twee zijn geplaatst.⁴

Voor welke uitdaging staat het onderwijs nu?

Hoewel dit schooljaar de eindtoets wel doorgaat, is de onzekerheid over de plaatsing van leerlingen niet verdwenen. Leerlingen die de overstap naar het voortgezet onderwijs maken, hebben immers te maken gehad met onderwijsbeperkingen als gevolg van de pandemie, waardoor zij onderwijsonderdelen hebben gemist en hun potentieel mogelijk niet ten volle hebben kunnen ontwikkelen en tonen in het basisonderwijs. Een belangrijke vraag is daarom wat VO-scholen kunnen doen om leerlingen die het komende schooljaar instromen optimale kansen te bieden om zich verder te ontplooiën. Gegeven de cijfers tot nu toe (zie hierboven) ligt het accent daarbij op de vraag hoe voorkomen wordt dat leerlingen op een lager niveau onderwijs volgen dan passend is bij hun potentieel.

Om kansrijk plaatsen te bevorderen, is het extra belangrijk dat eventuele barrières in het stelsel die dit ontmoedigen worden weggenomen. Het is daarom goed dat de Inspectie van het Onderwijs in het schooljaar 2021-2022 scholen niet zal afrekenen op leerprestaties en rendementen.⁵ Het zou goed zijn als afstroom ook niet mee zou tellen in het onderbouwrendement in de jaren erop.

Aanbevelingen

VO-scholen krijgen leerlingen binnen die mogelijk meer in hun mars hebben dan hun advies of startniveau aangeeft. Wat kunnen scholen doen om te zorgen dat zij zich optimaal kunnen ontwikkelen in het VO (tot) op het niveau dat het beste bij ze past?

1. Ambitieuze plaatsen en uitdagen

Het is van belang te beseffen dat de leerontwikkeling in het PO minder betrouwbaar is gemeten dan in normale omstandigheden. Leerlingen hebben op sommige terreinen misschien leerovertragingen of gaten in de verworven kennis opgelopen, doordat het reguliere onderwijs geen doorgang kon vinden. Zulke overtragingen en gaten kunnen een vertekend beeld geven van het potentieel van een leerling.

Aanbeveling:

- Geef leerlingen bij de start van het VO het voordeel van de twijfel: bied ze de kans om een hoger niveau uit te proberen als er signalen zijn dat zij dit mogelijk aan zouden kunnen en laat leerlingen niet te snel afstromen naar een lager niveau wanneer zij in het begin kampen met enkele hiaten of achterstanden.

2. Het goed in beeld brengen van eventuele lacunes in de kennis en vaardigheden van leerlingen en het onderwijs hierop afstemmen

Leerlingen kunnen vanwege de coronamaatregelen onderwijsonderdelen hebben gemist en minder tijd hebben besteed aan het oefenen van vaardigheden. Dit kan bovendien variëren, afhankelijk van de kwaliteit van het onderwijs tijdens de COVID-19 pandemie op de toeleverende basisscholen en de sociale achtergrond van de leerlingen.

Maatregelen voor VO-scholen

VO-scholen kunnen enkele maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat alle leerlingen de kans krijgen om onderwijs te kunnen volgen op het niveau dat het beste bij ze past:

1. **Ambitieuze plaatsen en waar mogelijk leerlingen op een hoger niveau uitdagen.**
2. **Het goed in beeld brengen van leerovertragingen en het onderwijs hierop afstemmen.**
3. **Het verruimen van de mogelijkheden voor leerlingen om op te stromen naar een hoger niveau en meer gemengde niveaus aanbieden, zodat eventuele onder advisering geen lange termijn-consequenties heeft.**
4. **Sociaal-emotionele ondersteuning geven aan leerlingen na de overgang naar het VO.**

Deze vier maatregelen staan hiernaast uitgebreid uitgewerkt in aanbevelingen.

Aanbevelingen:

- Zicht krijgen op de vertragingen die leerlingen in de basisschoolperiode hebben opgelopen. Daarvoor kunnen diagnostische instrumenten, zoals toetsen of gesprekken met leerlingen worden ingezet.
- Aanpassingen doen aan het onderwijsaanbod in de brugklas. Vakleraren kunnen bepalen in hoeverre opgelopen vertragingen ingehaald moeten worden om met het beoogde programma in de brugklas verder te gaan. Daarna kunnen plannen worden gemaakt voor eventuele remediëring.

3. Mogelijkheden voor opstroom verruimen en meer gemengde niveaus aanbieden in eerste jaren van VO

Het cohort leerlingen dat komend jaar instroomt in het VO stroomt vaker dan eerdere cohorten op een ander niveau in dan passend is bij hun potentieel. Sommige leerlingen hebben leervertraging opgelopen die kan worden ingelopen, andere leerlingen hebben een kansrijk advies gehad dat misschien toch te ambitieus was. Door leerlingen bij de start van het voortgezet onderwijs minder strak in te delen in enkelvoudige niveaus, biedt het combineren van niveaus meer ruimte aan leerlingen om de juiste weg in het voortgezet onderwijs te vinden.

Aanbevelingen:

- Minder waarde hechten aan de adviezen die zijn gegeven in groep 8.
- Meer dakpan- of heterogene brugklassen aan te bieden om plaatsing een minder definitief karakter te geven.
- Opstroom (en afstroom) van niveau meer dan ooit te faciliteren.
- Tussenschoolse mogelijkheden voor opstroom en afstroom faciliteren wanneer een school niet zelf alle niveaus aanbiedt.

4. Sociaal-emotionele ondersteuning van leerlingen

De overgang van basis- naar voortgezet onderwijs is stressvol. Leerlingen komen in een voor hen nieuwe wereld terecht en moeten wennen aan andere regels, omgangsvormen en sociale relaties.⁴ De meeste leerlingen kennen hun nieuwe school alleen van de online open dag. Zij moeten nog vertrouwd raken met de nieuwe omgeving. Vanwege de coronamaatregelen hebben veel overgangsprogramma's, vooral de wendagen en meeloopdagen geen doorgang kunnen vinden.

De overgang kan daardoor voor leerlingen stressvoller zijn dan in andere jaren en het kan leerlingen daardoor meer tijd kosten om te wennen aan de nieuwe school.

Aanbeveling:

- Extra aandacht besteden aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen in de eerste fase van de brugklas.

Extra aandacht voor leerlingen die veel vertraging hebben opgelopen

De bovenstaande adviezen gelden in principe voor alle leerlingen, maar sommige leerlingen, waaronder leerlingen met lageropgeleide ouders of een migratie-achtergrond, en in iets mindere mate meisjes^{3,6} hebben vaker dan andere leerlingen nadelen ondervonden van het onderwijs op afstand. Voor hen is het basisschooladvies vanwege een grotere vertraging vanwege de coronamaatregelen vaker lager uitgevallen dan in de normale situatie het geval zou zijn geweest.

Het is daarom zaak voor VO-scholen om:

- Bewust te zijn dat met name deze leerlingen mogelijk meer in hun mars dan wat hun instroomniveau aangeeft, en aan deze leerlingen met grotere risico's op achterstanden extra optimistische kansen voor opstroom te bieden en benutten wanneer deze leerlingen dat willen en kunnen.

Verzachting van verantwoording van het onderbouwendement

VO-scholen kunnen terughoudend zijn ten aanzien van bovenstaande adviezen, met name advies 1, omdat het ambitieus plaatsen en het wisselen van de plaatsing van leerlingen in vergelijking met het adviesniveau gevolgen kan hebben voor het onderbouwendement. Flexibiliteit kan ten koste gaan van de consistentie van advies en de positie van leerlingen in het verdere verloop van het VO. Het huidige verantwoordingskader kan ambitie en flexibiliteit in de weg staan. Het is daarom zaak voor de Inspectie van het Onderwijs om voor de komende jaren het onderbouwendement niet als indicator van de kwaliteit van VO-scholen te hanteren.

Aangehaalde literatuur

1. Haelermans, C., Jacobs, M. & Van Vugt, L. [Fact-sheets eerste schoolsluiting n.a.v. COVID-19 crisis. Technische toelichting.](#) 47 (2021).
2. Haelermans, C. et al. [Leergroei deels hersteld, behalve bij begrijpend lezen.](#) NCO Factsheet 54. (2021).
3. DUO. [Rapport wegvallen eindtoets. Onderzoek naar de effecten van het wegvallen van de eindtoets in het basisonderwijs.](#) (2020).
4. TIG. Onderzoek naar de effecten van Covid-19 op het voortgezet onderwijs: Plaatsing van leerlingen in het VO. (2021).
5. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. [Kamerstuk 35 570 VIII, Nr. 183.](#) (2021).
6. CBS. [De schooladviezen in groep 8: verschillen tussen groepen leerlingen.](#) Centraal Bureau voor de Statistiek. (2021).

Aan dit advies werkten mee: Eddie Denessen, Melanie Ehren, Louise Elffers, Bas van der Klaauw, Herman van de Werfhorst.

© Onderwijs OMT, 14 juni 2021.